

ÉLŐ ERDÉLY EGYESÜLET

Szentgerice

HONISMERETI TANULMÁNY

Sárosi Viola

Szentgerice

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem

2014

Tartalomjegyzék

A település nevének eredete.....	3
Településtörténet	4
A település fontosságai	6
Leletek	9
Történetek a falu múltjából.....	9
A legnagyobb vihar	9
A „Vicinális”	10
Népi értékek	10
Népvisélet	10
Üveges tánc	11
A farsang búcsúszató.....	12
Régi épületek szépségei	12
Mellékletek.....	13
Szentgerice képekben (régen és most).....	16
Bibliográfia.....	23

„Bekecs alatt, Nyárad tere...”, ahogy a népdal is leírja, itt található a Backamadaras-i községhez tartozó Szentgerice. Backamadarastól 3 km-re helyezkedik el. A két falu között halad át Nyárad-völgyi keskenyvágányú vasút, valamint a Nyárad egyik mellék folyója, a Vécke körülbelül fél kilométerre halad el Szentgerice előtt, míg maga a falu egy völgykatlanban és ennek lejtőin helyezkedik el. Szentgerice Maros megyében, a Nyárad mentén, pontosabban a Középső-Nyáradmentén, Marosvásárhelytől 21 km-re helyezkedik el. A Nyáradmente az ország egyik legsűrűbben lakott területe, ahol mintegy 66 település található. A Nyárad mente három fő részre tagolható: Felső, Középső, valamint Alsó-Nyáradmente. A Felső-Nyáradmente a forrásvidékek és a Nyárádszereda közötti övezetet jelenti, a Középső-Nyáradmente Nyárádszeredától Ákosfalváig, valamint az Alsó-Nyáradmente Ákosfalvától Nyárádtőig terjed. A település román megfelelője Gălățeni, más elnevezése nincsen.

A település nevének eredete

A településről több mint 650 évvel ezelőtt jelentek meg írott dokumentumok. Először oklevelekben Sancta Gerecia vagy Sancta Gracia néven jelent meg a falu neve. Első említése Hegyi Géza, az 1332-es pápai tizedjegyzékében maradt fent, ahol más marosszéki falu neve is megtalálható, majd ezt követően az 1333-as tizedjegyzékben Sancta Cruce Gerecia néven említik, 1334-ben pedig S.Gracia. Említésre méltó Báthori Kristóf 1580-as adomány levele is, melyben Szent Gericze néven jelenik meg a település neve. Karácsonyi János püspök is igazolta, hogy nagy valószínűséggel a Szent Ferenc rendjének egy 1263-ban elhalt tudós szentje nevével azonos. A település neve az idők folyamán rengeteget változott, sok találgatásra adott alkalmat: „Voltak, akik pogány elnevezést sejtettek benne, mások a Szentlélek latinra fordított nevéből alakult magyar szónak gondolták.”¹ Orbán Balázs a Székelyföld leírásában is Sz.-Gericze néven említi meg a települést. A Szent Gratiának, magyarosan Geréciának a nevét már 1316 előtt a Ferenc-rendiek vihették magukkal és terjeszthették el, akik Marosvásárhelyen voltak letelepedve. Ebből kifolyólag szentelheték meg a ma is fennálló hatszáz éves templomot, amely először katolikus, majd református és az idők múlásával unitárius templom lett. Az 1497-es években a falut Szentgrácia néven említi a Székely oklevéltár két lakosával, Boros Jánossal és Istvánnal. A falu első említésétől több mint 200 év telt el, midőn újra felszínre kerül a település neve. A későbbiekben ismét akkor említik meg Szentgerice nevét, amikor elterjed Erdélyben a reformáció. Feljegyzések szerint

¹ Balázs Sándor, Kovács István: Szentgerice. Falufüzetek 13., Litera, Székelyudvarhely, 2002, 7. o.

Wittenbergben 1549-ben egy Székely György nevezetű ifjút szenteltek fel papságra akiről, mint kiderült, hogy szülőföldjén, Zentgeritzén végezte papsági hivatását. Később 1567-ben, amikor összeírták a Székelyföld faluit adózó kapukat, Lőrincz pap 19 kapu után fizette a 25 dénáros adót a Telegdi esperesének, ekkor már a falu neve Zent Gereche néven szerepel. A Telegdi espereséhez való tartozás a falu székely voltát igazolja. Tehát a Sancta Gratia, szentkegyelmet jelent, ami azt jelenti, hogy a falu lakói templomukat és sorsukat Isten kegyelmébe ajánlották, tehát innen keletkezett a falu neve. Megemlíteném Szent Gracia nevű apácát, aki a 12. században élt, akinek nevét össze lehetne kapcsolni Szentgerice nevével, de nincs írásos bizonyíték arra, hogy kapcsolatban lenne bármivel is. A 15. századtól több helyen is megemlítik a település nevét, és pedig:

- 1497-ben a Székely Oklevéltár Szentgrácia néven említi meg
- 1567-ben 19 kapuval szerepel az adóösszeírásban
- 1569. július 3-án nemeslevelet állítottak ki a szentgericei Balog Ferenc számára
- 1580-ban Báthori Kristóf fejedelem adománylevelében szerepel a település neve
- 1691-ben jelentős esemény volt Szentgericén, vagyis július 6-án itt tartották a Marosszék lustráját Keresztúri János főkirálybíró vezetésével. A lustrát a fegyverforgató székelység évi szemlétét jelentette.
- 1694-ben összeírásban szerepelt a település
- 1697-ben Patkós Gergely egy talpas ezüstpoharat adományozott a pókakeresztúri egyháznak
- 1720-1721. évi összeírásban már 55 kaput tartottak számon Szentgericén
- 1865-ben az unitáriusok zsinatát tartották itt.

Voltaképpen a falut mai napig is van aki Szentgelicének, Szentgerlicének, vagy helyesen Szentgericének említi meg.

Településtörténet

Szentgerice közigazgatási szempontból Marosszékhez tartozott, majd 1876-tól Maros-Torda, illetve Maros megye része lett. A falu volta messze évezredekbe nyúlik vissza, mint ahogy azt a fentiekben említettem. A település az évszázadok során önellátó falu volt, amely azt jelenti, hogy megteremtett mindent, amire szüksége volt. 2500 holddal rendelkezik, a nagyobb határu falvak közé tartozik. Szentgerice határait az alábbi elnevezések képviselik: Berek, Reménykerék, Fövényes,

Laposkő, Kövecses, Zádokajla, Czakómege, Csúnyásza, Bükkmege, Szilfalka, Som-és Lázár-hegy, Gyepűszeg, Lukaszila, Lügetalja, Kovácsbükk, Hosszúbérc, Vadalmás, Szakadát, Véghegyemeget, Szegényszer, Tóhát, Felhágó, Bagolykút, Csorgó, Szilkút, Darázsdomb, Kamaraszeg, Nyilak, Telek stb., szinte minden határrésznek megvan a maga sajátossága és szépsége.

Találhattunk szántóföldeket, kerteket és állatállományokat is. Elsősorban a búzatermesztés volt a legfontosabb, mivel az adta a kenyérgabonának valót. Utána olvasva a falu történetének kiderült, hogy csak a 18. században jelent meg a kukorica termesztése. A 20. századra már teljesen átalakult a termesztés, vagyis a földek 1/3-a búza és ugyan ennyi kukorica, a megmaradt 1/3 része egyéb növények termesztésére volt beállítva. A településhez szántóföldek, legelők, kaszálók, szőlőterületek és gyümölcsösök is tartoztak és tartoznak napjainkig. Akkoriban az állatállomány: lófogatból, ökörfogatból, szarvasmarhából, sertésből és juhból állt, de napjainkban már leginkább a szarvasmarha, a lófogat, a sertés, a juh és a háziszárnyasok tenyésztése a leginkább jellemző. Külön kiemelném a szőlőterület nagyságát, amelyről még Orbán Balázs is írt a Székelyföld leírása című művében. A falu háta mögött a Gyulakuta fele vezető úton található a Véghegy nevű domboldal, valamint a Harasztkerék fele vezető út domboldal túlsó oldalát Czakómege néven említett határrész kitűnő szőlőhegyek alkotják a falu díszes koszorúját. A több mint 200 holddal rendelkező szőlősnek igencsak nagy múltja van, hiszen évszázadok óta szorgosan és odaadó figyelemmel, valamint alapos munkával gondozzák a falubeliek, így a mosolygó szőlőtövek minden évben, bőséges gyümölccsel és kitűnő minőségű borral ajándékozzák meg a helybeliek munkáját. Az idősök szívesen mesélnek a régi, emlékezetes szüretekről, amikor az egész falu zsibongása és a zeneszó töltötte el szüret idején a domboldalakat. Az itteni szőlőtermesztést Orbán Balázs a következő szavakkal illeti:

„Itt a földművelés jobban foly mint csak a szomszéd falukban is, itt vannak a leghíresebb itt terem a legjobb gyümölcs és bor, s főleg az utóbbi a mi viszonyainkhoz mérten roppant nagy mennyiségben, mert 226 hold szőlője van, amennyi 20 falunak sincs, s azt– bár a szőlőművelés sok dolgot igényel- mind maguk a lakosok művelik, hangyaszorgalommal, ernyedetlen kitartással, mi aztán általános jóllétben fejti ki jutalmát”².

Mára már a szőlőtermesztés háttérbe szorul, sokan úgy gondolják, hogy nem éri meg vele foglalkozni. Nagymértékben gyümölcstermelést is gyűjtött be a falu, elsősorban szilvából meg almából, de volt barack, meggy, cseresznye és körte is. Benkő Károly, Marosszék kitűnő ismerője Szentgericéről így vélekedett: „Szentgerice a Nyárad bal partján, egyike a Marosszék népesebb,

² <http://mek.oszk.hu/04800/04804/html/157.html>

tehetősebb falvainak, erőteljes, munkaképes, sok önérzettel bíró, hangyaszorgalmú, földjéhez és emlékeihez híven ragaszkodó nép lakja.”³

A település fontosságai

A település 387 lakótelekkel rendelkezik. A házak van ahol tömören és van ahol tágasan sorakoznak egymás mellett. A telkeken más különböző épületek is találhatóak, mint ilyenek az istállók, a szénacsűrők, a sertésólak, illetve a tyúkházak. A házak előtt nem minden esetben, de van ahol találunk szőlőállványokat, teraszokat, virággruppokat, illetve ami nélkülözhetetlen egy udvarról azok a kutak, továbbá a hátsó udvaron törökbúza kast, kemencét, ami szintén nélkülözhetetlen. A házak, míg régebben agyagból és sárból voltak építve, immár leginkább téglaházakkal találkozhatunk. Az utcákat az elmúlt évtizedben aszfaltoztál le, de most is van olyan kisebb utca, melynek útja kövezett.

A faluba vezető fő utcát Iszlai utcának nevezik, melynek több mellék utcája van: Kicsi utca, valamint a Szentháromság fele vezető utca. A Központ képezi a falu középső részét, ott ahol a Kultúrotthon található. A Kultúrotthon melletti utca a Sorompó, a vele szembeni pedig az Alszeg, amely Harasztkerék fele vezet, valamint a szembeni utca a Felszeg, amely a falu „háta mögé” vezet és innen lehet eljutni Gyulakutára a mezőkön és erdőkön keresztül. A falu utcáinak elhelyezkedése igen érdekes, ugyanis a magasból nézve egy repülőgépre hasonlít. A repülőgép orr részét a Sorompó utca, a két szárnyát az Iszlai utca és az Alszeg, míg a repülő törzsét a Felszeg és a mellékutcák (Szoros, Vígdomb, Barcsi) képezik. Emelett egy kispatak, az úgynevezett Gálpatak szeli át.

A lakosságról annyit kell tudni, hogy 1896-ban 1092 lélek volt, 1910-ben 1369, 1930-ban már a lakosság száma 1187, de az idők folyamán a lakosság száma jóval csökkent, de a folytonosságot biztosító magja továbbra is megmarad. A falu lakossága szinte teljesen magyar, mivel laknak romák is a településben. A lakosság számának csökkenése arra vezethető vissza, hogy rengeteg fiatal megy ki külföldre vagy költöznek el véglegesen a faluból. Magyarországra is nagyon sokan költöztek ki, de mindig is érdekelte őket a szülőfalujuk sorsa. Minden évben szeptember első szombatján megrendezik Magyarországon, a Reménység szigetén a Szentgericeiek és a faluból elszármazottak találkozóját. Ezt a nagy népvándorlást a kommunista rendszer eredményezte, mivel kettős hatást gyakoroltak az ötvenes, hatvanas és hetvenes évek politikai, társadalmi és gazdasági

³ Balázs Sándor, Kovács István: Szentgerice. Falufüzetek 13., Litera, Székelyudvarhely, 2002, 11. o.

változásai. A másik népvándorlási tényező a város szívó hatása volt: a több munkalehetőség, fizetés az iparban, kényelmesebb életmód, valamint a gyerekek iskoláztatása.

Mint minden falu, Szentgerice is nagy gondot fordított iskolájára és ifjainak taníttatására. 1697-ben az unitáriusok iskolát építenek, ahol a református gyerekek oktatását is biztosították, mivel fontos volt, hogy olyan nemzedék nőjön fel a faluban, akikről példát lehet venni a későbbiekben. Az utódok nevelését kezdetben a helyi pap biztosította, majd az egyházközség tanítót fogadott. 1874-ben megkezdte működését a református iskola is.

- Unitárius kiemelkedő tanítók: Simén György, Májai Gábor, Tiboldi István.
- A reformátusoknál: Muzsnay Béla és Ecsédi Jenő.

A két iskola létrejötte annak tulajdonítható, hogy amikor a reformátusok megjelentek Szentgericén, az unitáriusok rossz szemmel néztek rájuk, ezért némi konfliktusok alakultak ki a két egyházközségek között. A falubeliek tudomása szerint, amikor a református templom épült, az unitáriusok útját állták az építkezések előrehaladtát.

Jelentős személyek laktak a faluban, akikre büszkék lehetnek a falu lakosai a napjainkig, ők pedig a következők:

- Jakab Elek (történész, levéltáros)
- Gál Kelemen (történész, filozófus)
- Farkas György (lelkész)
- Kiss Ferenc (orvos)
- Kiss György (orvos)
- Gál Mária (tanár, újságíró)
- Nyárádi Szabó Zoltán (költő)
- Kozma Mihály (teológus, egyetemi tanár)
- Tiboldi István.

A továbbiakban be szeretném mutatni Jakab Elek, Gál Kelemen, Tiboldi István, valamint Nyárádi Szabó Zoltán életüknek történeteit röviden:

- 1) Jakab Elek történész, művelődéstörténész, levéltáros és jogász volt. Született 1820. február 13-án Szentgericén, majd elhunyt 1897. július 22-én Budapesten. Jakab Elek unitárius kisnemesi családból származott. Édesapját is szintén Jakab Eleknek, valamint édesanyját Szekeres Jusztinának hívták. Elemi iskoláit Szentgericén, középiskolai tanulmányait a székelykeresztúri unitárius algimnáziumba végezte, majd ezt követően 1837-től 1840-ig a kolozsvári unitárius

kollégiumban tanult teológiát, jogot és bölcsészetet. Dolgozott joggyakornokként a marosvásárhelyi ítélőtáblánál egy éven keresztül, majd 7 éven keresztül az erdélyi kincstár hivatalnoka volt Nagyszebenben. 1846-ban tette le az ügyvédi vizsgáját Kolozsváron, majd rá egy évre 47-ben Marosszék ítélőtáblai bírója lett. 1861-ben kinevezték az erdélyi főkormányshéki levéltár munkatársává, 63-ban aligazgatójává, majd 67-től 75-ig a főigazgatója volt. 1874-ben európai körúton tanulmányozta a különböző országok levéltárügyét, így rá egy évre az egyesített Magyar Országos Levéltár allelvéltárnokává nevezték ki, majd 93-tól levéltárnoka volt haláláig. 1856-ban elvette az erdélyi főkormányshéki levéltár igazgatójának Mike Sándor leányát, Rózát. Tőle 3 lánya és egy fia született. Jakab Elek nevéhez fűződik a kultúrotthon felépítése is.

- 2) Gál Kelemen erdélyi magyar pedagógus, filozófus és történész volt. Született 1869. december 27-én Szentgericén, majd elhunyt 1945. február 10-én Tatabányán. Középiskolai éveit Székelykeresztúron, valamint Kolozsváron végezte. 1892-ben büszkélkedhetett már egy német nyelvészeti és filozófiai oklevéllel, majd 1895-re ledoktorált a kolozsvári egyetemen.
- 3) Tiboldi István az unitárius egyház egyik legszívesebb és legmarkánsabb alsó fokú tanítója, aki a legszívesebben "mester"-nek nevezte magát. Ő ugyan nem szentgericei születésű, de sokat lehet hallani nevééről, ezért is tartottam fontosnak megemlíteni. Tiboldi István Székelyszentmiklóson született 1793-ban földműves családban. 1819-ben, 26 éves korában a Nyárádmente egyik legnagyobb unitárius egyház-községbe, Szentgericére nevezték ki iskolamesternek, ahol 1844-ig oktatta, nevelte nemcsak a falu gyermekeit, hanem Szentgericei és vidékének népét is. A tanítói munka mellett, mint író és költő is volt. A negyed század munkájának értékét, nem az itt töltött ideje adja meg, hanem az a minőség, amit a szívekbe oltott. Szentgericei munkássága alatt írja meg „Bacchus Szent Gerlicei utazása” víg eposzát, amelyben arról ír, hogy Bacchus a bor Istene ellátogat Szentgericére a szüret ideje alatt. Amit a tanító a faluban tapasztalt és látott mindent viccesen beleírt, egyesek bosszúságára is. Sajnos ismeretlen, nem egészen tisztázott okok miatt, A "Bacchus Szent Gerlicei utazása című könyv 1834-ben íródott, melyet Marosvásárhelyi Református Kollégiumban nyomtattak ki 1841-ben. A mű eredetije eltűnt, majd csodával határos módon előbukkant, ami mai napig is magánkézben van. hirtelen kellett Szentgericéről távoznia, talán éppen a Bacchus Szent Gerlicei utazása miatt.
- 4) Nyárádi Szabó Zoltán egy erdélyi magyar költő volt. Született 1930. január 24-én szintén ő is szentgericei lakos volt. Elemi iskoláit Szentgericén, majd a középiskolai éveit Székelykeresztúron kezdte 1942-ben, de a háború bekövetkeztével rá 3 évre tudta csak befejezni.

1952-ben leérettségizett a marosvásárhelyi Testnevelési középiskolában. 1956 és 60 között testnevelő tanárnak tanult, ami a későbbiekben be is vált, ugyan is 1964-ig sporttanár volt Bukarestben, majd Marosvásárhelyen is 83-ig. Bukarestben jelentek meg az első írásai az Ifjúságunkban. A 70-es évek végére egy egész kötete jelent már meg a Krietonnál.

Leletek

A Gyepűszeg nevű határrészben, ami ugyancsak a Gyulakuta fele vezető úton, a Felszeg utca végén található árokban az 1910-es években ásásokat végeztek, ahol ősszállati csontmaradványokat találtak: „akárcsak a faunában gazdag szentgericei (Marostorda m.), ahol a Gyepűszeg-árkánál bison, Cervus Euryceros és mammut maradványainak társaságában tűzhely mellett leltem e kor jellemző vakaróeszközét.”⁴, amely arra utal, hogy itt már sok évezreddel ezelőtt is létezett emberi élet. Ezek az őskori tárgyak a marosvásárhelyi Kultúrpalota Történelmi és Régészeti Múzeumában tekinthető meg. „Az első neolitikum-kori településre a szentgericei Gyepűszeg árka nevű határban bukkantak rá, Kr.e. 700.000-120.000-ből származik.”⁵

Történetek a falu múltjából

A legnagyobb vihar

A legtöbben úgy emlegetik, hogy Szentgerice történelmében megelőzőleg ekkora vihar sosem volt. 1980 május 30-án délután egy hatalmas vihar közeledett. Mint máskor is a falubeliek igyekeztek a vihar elől elhúzódní. Szeles, esős, viharos idő volt bentről csak azt hallották, hogy kint a vihar mindent csak tör és zúz, az ablakokon kisémet lehetett látní. A vihar elcsendesedtével mindenki a károkat becsülte, hiszen rengeteg háznak megbomlott a teteje, cserepeket vert le a szél, a fákat megrongálta. A legnagyobb és legmegdöbentőbb pusztítást mégis az unitárius templomra mérte a vihar, mert a templom tornyát elfújta. Pontosan senki sem tudta megállapítaní, hogy mi történt. A meglepődött falubeliek a templom tornyát a templom mellett találták, majdnem éppen, mintha valaki csak a templom mellé tette volna. Az oka az lehetett, hogy a torony akkoriban elég instabilan, éppen újítás előtt állt. A helyenként megszakadozott részen „beszorulhatott a szél”-mesélték az emberek és a nagy viharban súvító szelek feltépték a tornyot, amit a torony egyik szélére eshetett majd úgy dőlt el, mintha a helyén lenne. Akkoriban a vihar, ami elvitte a templom

⁴ http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9295.pdf, 76.old.

⁵ http://www.palatulculturaliimures.ro/institutii_hu.html

tornyát is elég megdöbbenő volt az itt élők számára, ma már csak úgy emlegetik, hogy abban az időben „még a templom tornyát is gereblyével keresték”.

A „Vicinális”

A „Vicinális”, vagyis a nyárádmenti kisvasút, amely fontos volt a község lakóinak, ugyanis a kisvasúttal jártak be Marosvásárhelyre dolgozni az emberek. A kisvasút Parajd-Szováta-Marosvásárhely közötti utat járta be, így Backamadaras és Szentgerice között is volt egy vonatállomás. Az emberek „Vicinálisnak” vagy „Nyárádmenti Expressznek” becézték. A kisvasút a 20. század elején létesült, majd 1997-ben felszámolták, mert megjelentek a buszjáratok, így nem látták fontosságát. Még a mai napig is lehet látni, hogy hol járt el a „Vicinális”.

Népi értékek

Olyan nép él itt a településen, akik tisztelik múltjukat, hagyományaikat, és akik arra törekednek, hogy a jövő generációjának át tudják adni mindezt. Szokásainak, dalainak, táncainak és népviseletének nagy része mind a mai napig fennmaradtak. Példaként itt megemlíteném a székelyruhát, a híres szentgericei üveges táncot és a farsang búcsúztatót.

Népviselet

A szentgericei női székelyruha darabjai: ing, szűk és bő alsószoknya, mellény, szoknya és kötény. A férfi székelyruha darabjai: ing, mellény, harisnya, csizma.

Az ing anyaga fehér gyolcs, ujjnyi vastagságú fehér recés mintájú csipkével. Az ing nyaka kerekre vágott, amelyet egy körülbelül két ujjnyi széles pántlika köti össze a gallérral, ami ráncozott és csipkével díszített, ami látványosabban kiemeli a fodrozást. Az ingek többsége hátul a gallér alatti pántlikán gombolható, de vannak elől gombolható normál szabású ingre hasonlító modellek is, ez nem meghatározott. Az ing mellső részén rakások vannak, ami most díszítésként szolgál néhol csipkével díszített. Az ing vállban ráncozott, bő ujjú, valamint csuklóban gumiba húzott, ami fodrozott csipkedíszítéssel. A férfingek esetében csak elől gombolható, ugyancsak bő ujjú ingek használatosak.

A két alsószoknya szintén gyolcsból varrott, gumiba húzott vagy begombolható pántlika. A bő alsószoknya rakott, ami forgás közben könnyen tovalendül, térdig érő hosszal. A szűk alsószoknya testhezálló, comb közepig érő hosszal. Mindkét szoknya alól vastag szegésű csipkével díszített.

A mellény piros-fekete fonalú háziszőtt vászon anyagból készült, melyet a helyi asszonyok nagy szorgalommal szövő széken készítenek. Fehér béléssel, valamint egyaránt vékony és vastag fekete bársonnyal van varrva. A derekán a szélét vastag, míg a vastag bársonycsík felett egy vékonyabb csík húzódik. A mellény hasi részénél mindkét felől a mell fele mutató fölül háromszög alakú, csikónak nevezett (magyar népviselet) ugyancsak vastag és vékony bársony díszíti, kapocccsal akasztják össze. A férfi mellény fekete vászonból, néhol fekete vitézkötéses mintával díszített gombolható mellények. A mellény kivágása a karöltőben megkönnyíti a mozgást, rövideje pedig a derekat teszi szabaddá. A mellény bal felén egy hosszabb piros selyemszalag van, ami szintén díszítésként szolgál.

A szoknya is a háziszőtt vászon anyagából készül. Derékban pántlika fogja össze. Súlyosságát az alján lévő fekete vastag és vékony bársony csík adja, bő, több darabból áll pontosabban 3 vagy 4 szélből, térdig érő szoknya, lágy, tovalendülő mozgást és folyamatosságot kölcsönöz. Innen ered a táncmozdulatok sajátos jellege finomsága és természetessége. Látványosabbá téve a könnyebben libbenő táncmozdulatokat és hirtelen forgásokkor esztétikus hatást kiváltója a pördülő szoknya.

A kötény fehér gyolcsból, körülbelül szoknya hosszúságú, fehér recézett csipkével díszített. A hímzése a magyaros, piros hímzés fekete körbevarrással, ami jobban kiemeli a kötény hímzését. A kötények mintái a régi szőttesekből rajzolták, kisebb nagyobb virágok elágazásaival. A férfi harisnya posztó vagy gyapjú anyagból készült, melyet ványoltak vagy dűrückölt, hogy a gyapjú jobban összeálljon. A harisnya fekete zsinégből készült kanyargós vitézkötésre hasonló mintákkal díszített.

A viselet mellett sokszor előfordulnak bizonyos eszközök, mint például a bot, a kosár, az üveg. A tárgyak fejen való elhelyezése sima mozgásokat kíván. A fejen elhelyezett üveg alakította ki bortermő vidékeinken az üveges leánytáncokat.

Üveges tánc

A falu egyik igazi ékessége és büszkesége a több évtizedes múlttal rendelkező hagyományos Üveges tánc. Ennek a táncnak az a jellegzetessége, hogy a lányok egy 0,5 liter borral töltött üveget tesznek a fejükre és azzal táncolnak. A mondás szerint azért áll meg az üveg a lányok fején, mert amikor megszületnek a baba a fejükre tesz egy üveget és annak megmarad a helye. Az 1940-es években már a „Gyöngyös Bokréta” néven létezett. 1942-ben a 20 tagú tánccsoport részt vett egy Magyarországon megszervezett tánctalálkozón. Az új korosztályból álló 1980-as és 1990-es

években is „Szentgericei Üveges Táncsoport” néven szerte a környéken ragyogtatta a falu hagyományát Szávuly Ibolya helyi tanítónő és koreográfus segítségével. 2001-ben Balázs Sándor kezdeményezésére újraindul a táncsoport ezúttal vegyes korosztályból álló táncosokkal. A legkisebb táncos 9 évesen, míg a legidősebb 76 évesen táncolta az üveges táncot. Ekkor „Tiboldi” táncsoport néven működött a jelenleg is létező „Tiboldi alapítvány” vezetése alatt, ugyancsak Szávuly Ibolya tanítónő oktatásával. A „Tiboldi” táncsoport is részt vett több neves tánctalálkozón, Szelykefűrdőn, Magyarországon, a szomszédos falvakban. 2010-ben Batizán Attila, jelenlegi református Tiszteletes úr kezdeményezésére újra megalakul a „Gyöngyös Bokréta” nevű táncsoport ezúttal tizenéves fiatalokból álló táncsoport. A fiatal táncsoport a jelenlegi „Sancta Gratia” alapítvány vezetése alatt és a nyugdíjazott Szávuly Ibolya oktatásával ma is táncolják az üveges táncot. Az üveges táncot kisebb nagyobb megszakításokkal ugyan, de mindig volt ki tovább vigye.

A farsangbúcsúztató

A farsang a szentgericei emberek számára mindig is vidáman telt, hiszen a farsangi játékokon és a kalálkákon jó szívvel és örömmel vettek részt. A legkedveltebb játékok a csutkó húzás, ami abból áll, hogy a vénleányt, akinek a farsangi időszakban nem került udvarlója csutkón elhúzták azokhoz a házakhoz, ahol vénlegények laktak. Más játékok a násznépnek öltözött maskurák házalása és esketési szertartása vagy a halottsírató játékok színdarabokkal és énekekkel együtt.

Régi épületek szépségei

A település lakói két templommal büszkélkedhet. Egy unitárius, valamint egy református templom található. A XIV. században épülhetett a mostani unitárius templom, mivel először katolikus, majd református, és végezetül mindmáig unitárius templomként maradt ránk. A sokszögzáródású szentély, a csúcsíves ablakok, a támpillérek, a templom belsejében a csúcsíves diadalívjéből lehet következtetni azt, hogy a XIV. században épült. A XVII. században a templomnak fa harangtornya volt, de napjainkban már téglából és kőből épített, valamint bádogfedéllel borított tornya van. A templomot lépcsős támpillérek erősítik. A támpillérek a régi boltozat oldalnyomásának a levezetésére szolgálnak. A déli oldalon található mindkét bejárat. Egyik

bejáraton portikuszon⁶ keresztül lehet bejutni. Ugyan csak ezen az oldalon látható még két csúcsíves, lándzsaablak, viszont a túloldalon már félköríves. A templom belsejében található szószerket említeném meg, amely a XIX. században készült, téglából, valamint fehérre meszelt, felette pedig egy fából készült korona található, amely a XVIII. században készült. A templom keleti és déli oldalán is található egy fából készült karzat, de a keleti oldalt emelném ki, mivel azon az oldalon található az orgona is, amely a XIX. századtól van a templomban. Felújítások során Ürmösi Kálmán, Szentgerice egykori unitárius lelkésze talált a templom falára írva számokat, amely a 133-as számot képviselte, ebből viszont azt következtette, hogy a templomot 1330 és 1340 között építhették. A templom déli részét, úgymond a „hajót”, 8 x 10-es kazettás famennyezet borítja. Ezt a famennyezetet Gálfalvi Kozma Mihály festette a XVII. században, virágmintázatok és feliratok díszítik. A táblák festett felületét szürke keret veszi körül. A kazettás mennyezet a legfontosabb művészeti emlék a faluban. A templom sok felújításon ment keresztül, és ez így van napjainkban is, mivel jelenleg is felújítások alatt áll, de még mindig őriz figyelemre méltó középkori elemeket, amelyek bizonyítják a régiségét.

A református templomról viszont nem tudni ilyen sok és pontos információkat, ez annak tudható, hogy az egyház alakulása nem a reformáció zavaros idejében történik, hanem jóval később, vagyis a XVII. században. Az egyházközség alapítása nemes vitézlő Nagy János nevéhez fűződik. Azt, hogy ki volt Nagy János nem tudni pontosan, mint azt sem, hogy ki lehetett az első prédikátor. Az unitárius egyháznak 21, míg a református egyháznak 19 lelkésze volt napjainkig.

Melléklet

Vers Tiboldi Istvántól a szentgericei Határrészek neveivel:

„Míg volt nyári szabadságom,
Addig éltem a világom.
Sétáltam a zöld mezőben,
Hegyen, völgyen síkmezőben.
Most effélén már nem kapok,
Lejártak a nyári napok.

S mihelyt azok elmúlnak,

⁶ portikusz=épület főhomlokzata előtti nyílt oszlopcsarnok

Iskolába zaklatának.
Búcsúzom már a mezőtől,
Búcsút veszek az erdőtől.
Válémot is rájok mondom,
Most egészen más a gondom:

Berkremenő Sorompóval
Fedve vagytok fehér hóval,
A két Hosszú Úrvápával,
Ijegetnek zúzmarával.
Reménykerék, Fövenyessel,
Laposkő is Kővecsessel.

Üljenek most künn a fagyon,
Rájok kevés gondom vagyon.
Az Úrhátra ki nem állok,
Zádok alatt nem sétálok.
Ott a Valkó ha künn ül is,
Nem ijed meg egyedül is.

Czakómege, Csúnyászával,
A Bükkmege, Szilfalkával
Mind maguknak maradjanak.
Már ma tőlem nyugodjanak,
Som-s Lázár-hegy, Gyepűszeggel,
Bajlódjanak a hideggel.

Lukaszila, Lügetalja,
A füttyömet ma nem hallja.
Hagyom, mert hó lepte útját,
Kovácsbükköt, s Nagy György-kútját.
Hosszúbércet, s a Csutakost

Már én oda nem megyek most.

Vadalmáson, Szakadátban,
Véghegy megett s a Gorzsátban,
Most a nyulak bogároznak,
S a farkasok pacéroznak.
Tudom, hol van Szegényszer,
Madarásztam ott elégszer.

Most sem járok ott híjában,
Sem a Kisbor oldalában.
Maradj Tóhát, Felhágóval,
Bagolykút is a Csorgóval.
Szilkút marad, kút nélkül is,
Nem kap náthát, ha meghűl is.

Darázsdomb és Feket`üver,
Kamaraszeg, s minden ciher.
Maradjatok: Nyilak, Telek,
Fújjanak a hideg szelek.
S bár mezőre nem mehetek,
Mégis mezőt emlegetek.

Csak mezőről emlékezem,
S ma tőletek azt kérdezem:
Az Úr Jézus születését,
Érettünk lett eljövését,
Kik tudják meg legelőbben?
A pásztorok a mezőben!”

Szentgerice képekben (régen és most)

Szentgerice

Az unitárius templomban található kazettás mennyezet

Az unitárius templom

A református templom

1914-1918 VILÁGHÁBORÚBAN ELESETT SZENTGERICEI UNITÁRIUS HŐSÖK EMLÉKÉRE

Bakó Mihály	Iszlai Domokos	Márton Ferenc
Benke Áron	Iszlai Lajos	Sántha Mihály
Benke Károly	Jakab János	Sárosi György
Benke Mózes	Jakab József	Sárosi Mózes
Béres Mózes	Kovács Domokos	Szabó Lajos
Bőr György	Kuti A. Albert	Szabó Mihály
Csergezán Márton	Kuti Domokos	Tamás Lajos
Danguly Elek	Kuti András	Toth Márton
Fazakas Ferenc	Kuti E. Albert	Gábor Gábor
Gál Albert	Kuti D. Dénes	Gál István
Gál Domokos	Kuti E. Dénes	
Gál Mihály	Kuti Sándor	

1942-1945-i VILÁGHÁBORÚ SZENTGERICEI UNITÁRIUS HŐSI HALOTTAI:

Béres Mózes	Kuti Béla	Sárosi József
Danguly Dénes	Kuti András	Szabó Dénes
Gál Abel	Kuti Imre	Szabó Mihály
Gál Dénes	Kuti B. Károly	Tamás Domokos
Gál Victor	Kuti Mihály	Tóth Márton
Iszlai Gyula	Kuti R. Sándor	Varga János
Iszlai Márton	Sárosi János	Sárosi Ferenc

1914-1918-as HÁBORÚ REFORMÁTUS ELESETTJEI

Albert Ferenc	Kulcsár Mihály	Szőcs Mihály
Bakó Márton	Kulcsár Sándor	Soós Dénes
Berki Lajos	Nagy Albert	Toós Mihály
Bükkösi Lajos	Nagy Áron	Veress Domokos
Döngölő Mózes	Nagy Kálmán	Veress Elek
Farkas Lajos	Nagy Mihály	Veress János
Gál Domokos	Nagy Domokos	Zilincki Márton
Jakab Albert	Paizs János	Gellért Domokos
Köpecsi Márton	Paizs Mózes	Szőcs Albert
Krisán György	Szabó Domokos	

1940-1945-ös HÁBORÚ REFORMÁTUS ELESETTJEI

Albert Mózes	Kirizsán Dénes	Nagy József
Bükkösi Zsigmond	Kolcsár Mihály	Szőcs Márton
Csupor Árpád	Nagy Ferenc	Szőcs Jakab
Danguly Mózes	Nagy János	Soós Ferenc
Farkas Márton	Nagy Elek	Toós Gyula

Kultúrotthon

Általános iskola

A táncscsoport 1942-ben, 2002-ben, és napjainkban.

Szentgerice repülő alakja

Régi viselet

IV. Esettanulmányok, játékreptóár

A kísértő, a kéreztető bekéretetett, s a pap eskette össze az ifjú párt. Csak ő beszélt a menyasszony és a vőlegény helyett: *– Te, Istók Péter... Te, Sisinka Trézsi.* Mindent fonákul mondott, érdekesen, hogy kacagjanak. Sír is, siratott is közben, hogy máma éjjel kifúják a menyasszony izéjét... (S. S., a. f., 1944; gy. i. 1998)

Harasztkerék

(315) A játék neve: *násznép*.

– A fonóseregen öltöztettünk fársángot. Leányfonó volt, de asszonyok is jártak oda. A legények mentek fársángolni, felöltöztették egymást *vőlegénynek, menyasszonynak, vőfélyné, násznagynak, koszorúslédnynek.* A menyasszonynak függönydarabokból csináltunk ruhát, csipkéből álarcot tett, miertszcsokor a kezében. A vőlegénynek fekete nadrágja, fehér inge, piros lábjaja volt.

– Hogyan adták hírül érkezésüket?

– A násznépe közül egyiknek csengettű volt a nyakában, azzal csengett, hogy érkeznek a fársángolók. Volt egy kísértő, aki kéreztette be őket: *Jó estét kívánok! Az úton találdoztam egy násznéppel. Messziről jöttek, meg vannak fáva. Behívhatom, hogy megmelegedjenek? Hogyne, jöhetnek, ha szépen viselkednek!*

Elmentek a fonókba és a házakhoz is a farsángolók. Nagyon szépen viselkedtek, énekeltek, táncoltak. A násznépe szép fársáng volt.

– Beszéltek-e?

– Beszélni nemigen beszéltek, hogy ne ismerjük meg. Voltak, akik hülyeségeket csináltak, de azok csak hátul lehettek. Nem mindenütt engedték, hogy hülyeségeket, csúnyákat beszéljenek, pláne ahol gyerekek voltak a háznál.

– Nem volt esketés?

– Nem. Nem szerettek. Ez olyan násznép volt, hogy nem volt pap benne. Volt olyan násznép is, hogy pap volt, s a fársángokkal mondták el a csúnya esketést. Akiket mi öltöztettünk, azok bementek, énekeltek, táncoltak együtt, s osztán mentek tovább.

– Más fársáng járt-e velük?

– Volt, amikor járt velük a falovas. Deszkából volt készíttve lófő, a hátán lepedő, s egy legény hordozta. Elsőnek beszólt a házba, körbelovagolta a szobát, hogy a násznépe legyen jól megálljon. (K. J., a. n., 1921; gy. i. 1992)

KÖZÉPSŐ-NYÁRÁDMENTE

Backamadaras

(316) A játék neve: *lakodalmas maszkurák.*

A fonóba járó leányok, asszonyok felöltöztették a legényeket maszkuráknak, s a falu minden fonóját sorra meglátogatták. A maszkurákat szívesen fogadták a fonókban.

A lakodalmas maszkurák között volt *menyasszony, vőlegény, vőfélyek, pap, násznép, zenészek.*

208

I. Farsangi dramatikus játékok

A vőfélyek bekérezkedtek, zene és énekszó kíséretében bevonult a násznép. A násznépet alkotó legények a fonóban levőket megtáncoltatták, majd továbbálltak.

Ha a lakodalmas menettel volt pap is, akkor ő a menyasszonyt és vőlegényt meglátogatta, az esküvői szertartást elvégezte. Annak jutott a papi maszkura, aki jó mókamester volt.

Miután az esküvői szertartást véget ért, következett a tánc. A következő éneket énekeltek: *Lakodalmom van a mi utcánkban, Asszony, asszony, az akarok lenni.* (B. J., a. f., 1922; gy. i. 2003)

Szentgerice

(317) A játék neve: *násznép, lakodalmas sereg.*

Szereplők: *bekérő, vőfély, menyasszony, vőlegény, kisnyoszolyó, násznagy, násznagyné, két koszorúslédny.*

A bekérő az ajtó előtt csenget, ezzel jelzi a maszkurák érkezését. Csengetés után kopogtat. Bentről a háziasszony válaszol:

– Tessék.

– Adjon Isten jó estét! No, látom, munkában vannak...

– Fondogálunk... Hát maga mi járatan van?

Érkezett a faluba egy násznép, hogyha megengednék, hogy egy kicsit megpihenjenek...

– Hát hogyne engednénk, csak szépen viselkedjenek. Legalább szépek?

– Meglátják...

A bekérő kinyitja az ajtót és beengedi a maszkurákat. Minden szereplő arcát fehér csipke álarc takarja. Elöl jön a vőfély a lakodalmában használatos díszes vőfélypálcával, utána a menyasszony hosszú, fehér ruhában, slájerrel a fején, mellette a vőlegény pantallóban, zakóban, kalapban, utánuk a kisnyoszolyó hosszú, világoskék ruhában, két koszorúslédny a menyasszonyétól alig különböző hosszú, fehér ruhában, majd a násznagy és násznagyné polgári öltözetben.

Bevonulás után a maszkurák hajladoznak, köszöntenek, de nem szólnak meg. A fonóbeliek szólhatnak hozzájuk:

– Jaj, be szépek, jaj, be ügyesek vattok! Jajajaj!

Az asszonyok rikoltoznak nekik, mint a lakodalmában. Ennek nincsen sorrendje, ahogy éppen a szájukra jön:

A menyasszony drága kincs,

Sohase mondja, hogy nincs.

A menyasszony lába közt

Gerebeteletlen a szősz,

A vőlegény felvállalta,

Hogy az éjjel megpucolja.

209

IV. Esettanulmányok, játékreptóár

KÖZÉPSŐ-NYÁRÁDMENTE

Harasztkerék

(381) A játék neve: *halottfársáng.*

Szereplők: *álhalott, 2 halottvivő, 2-3 sirató cigányné.*

Ott öltöztették a mi házunknál a halottfársángot. Mind legények voltak. A halottat rátették a szekér derekára, betakarták fehér lepedővel. Az arcát belisztezték fehér lisztel, céklából csináltak neki fogat, piros fogakat.

A halottat két legény bevitte a házba, s lefektették a szoba közepibe. Irtoztatás volt nézni azt az élő halottat. Úgy féltek tőle még a vének is, nem mertek reanézni. Mi tudtuk, hogy ki az, s nem félünk.

Két-három legény cigánynénak öltözött, azok álltak melléje és siratták. Azok olyan csúfakat sirattak belé, hogy irtozás volt hallgatni, azokat én nem mondom el, hülyeségeket beszéltek. (Sz. I., a. n., 1921; gy. i. 1992)

Szentgerice

(382) A játék neve: *halottsirató.*

Szereplők: *álhalott és a sirató. Asszonyok játsszák.*

A szentgerice alszigi fonóban egyik kedvelt játék volt a halottsirató. A fonóste vége felé „úgy közbe-közbe” szokták játszani. Az egyik asszony lefekszik a kanapéra, párnát tesznek a feje alá, és betakarják fehér lepedővel. A halott így felig ülő helyzetben van. Szemét behunja, rezzenetlen arccal fekszik. A halottat a felesége siratja. A halott fejéhez áll, és valóságos halottsiratót keserves, reszkető, elnyújtott hangján kezdi:

Jaj, drága jó emberem!

Drága szép emberem!

Hogy tudjak tőled megválni,

Hogy ilyen fiatalon itt hagytál ingemet?

Ezután kellett volna egy kicsi jó életet éljünk,

Drága jó emberem!

Megengeded, hogy utoljára megsimogassalak,

Úgyis már mindjárt elvisznek,

Többet nem látalak,

Jaj, drága jó emberem!

A siratóasszony ekkor simogatni, tapogatni kezdi a halottat, a sirató szövegének megfelelő helyen:

Magas homlok!

Fekete szem! Már többet nem néz rád...

Szabályos orr!

Kicsi szája! Nem csókolt meg többet...

Hegyes álla!

Vastag nyaka! Hogy elvékonyodott a betegségibe...

208

I. Farsangi dramatikus játékok

Domború mejje!

Lapos hasa!

Mikor mindezeket a testrészeket elsiratja, kis szünetet tart, majd ott ragadja meg a lepedőt, ahol a halott pénisz lehetne, „leér a központba”, ahogy a fonóbeli asszonyok mondják, és siránkozza felkiált:

Jaj, mit veztettem el!

Jaj, jaj, itt maradtam egyedül!

Az asszonyokból, bár nem először látják-hallják a halottsiratót, kiötör a kacagás. Nem is fogja őket ma este tovább a munka.

„Kati néncém! hallottam, hogy egy asszony így siratta az urát.” (A gyűjtés helye: alszigi fonó; időpontja: 1992 farsangja)

Nyárádszentlászló

(383) Mú már nem öltöztettünk halottat, de gyermekkoromban láttam. Mentem a fonóba anyámmal, akkor láttam halottat, emlékszem jól. Elő ember volt, de az olyan, hogy vakarhatták a talpát vagy csiklinthatták, úgy állta, mintha tökéletesen halott lett volna. Bőhozták a fonóba ilyen hordágyszerűsége, osztán oda letették. Fehér lepedővel le vót takarva, de az arca künn vót.

Vót pap is, sirató is. A pap prédikálta el, mintha temették volna el. A sirató ott grimaszkodott mellette, valami sütiötöket mondott, s hogy ne vigyek a kert mellé a halottat, már nem emlékszem a szavakra. (K. L., a. f., 1920; gy. i. 1988)

Nyárádgállfalva

(384) A játék neve: *halottfársáng.*

Szereplők: *álhalott, halottvivők, pap, aki egyben sirató.*

Amit most elmondok, azt 1946-ban csináltuk. Én akkor legény voltam, 22 éves, asztalossegéd. Na, eljött a farsang, mit öltöztessünk, ami még nem volt? Mondom a legény komáknak: öltöztessünk egy halottat.

– Halottat nem szoktak itt öltöztetni farsang idején?

– Szoktak, de koporsó addig nem volt. Úgy történt, hogy az egyik cigán megcsináltatta az apjának a koporsót, s közben az öreg nem halt meg. Odajött a fia, könyörgött, a Jóisten megfizeti, tegyük el valahova a koporsót, nehogy az apja megtudja, hogy megcsináltatta. Felvittük a padlásra. Ez olyan öszön történt, ott volt egész télen.

Koporsó megvolt, na, öltöztessünk halottat. Levettük a padlásról. Volt gazdánknak egy porcelánadrágja. Ideadta, felhúztam. Hazamentem, levettem az ágyról a csipkés terítőt, édesanyám nem volt otthon, a fonóban volt, az a terítő lett a szemfedél a koporsóra. Nagy hideg volt, február!

Felhúztam a porcelánadrágot, egy kabátot vettem magamra. Az arcomat ott vettem szemben a szomszédban lisztel behintették, beszívázták, hogy legyen olyan fehér, mint a halott. Beléleküdtem a koporsóba, szánkóra tettem, s úgy húztak osztán fonóba fonóra.

259

Bibliográfia

Balázs Sándor, Kovács István: Szentgerice. Falufüzetek 13., Litera, Székelyudvarhely, 2002

Tiboldi István: Bacchus Szent Gerlicei utazása, Máyer Nyomda Kft., Pomáz, 2005

<http://mek.oszk.hu/04800/04804/html/157.html>

<http://mek.oszk.hu/04800/04804/html/index.html>

<http://etdk.adatbank.transindex.ro/pdf/bako.pdf>

http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9295.pdf

http://www.palatulculturiiimures.ro/institutii_hu.html

<http://nevpont.hu/view.php?id=6616>

[http://hu.wikipedia.org/wiki/Jakab_Elek_\(t%C3%B6rt%C3%A9n%C3%A9sz\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/Jakab_Elek_(t%C3%B6rt%C3%A9n%C3%A9sz))

<http://lexikon.kriterion.ro/szavak/3244/>

<http://lexikon.kriterion.ro/szavak/1121/>

http://epa.oszk.hu/00400/00458/00433/pdf/EPA00458_Korunk_1973_07_1024-1028.pdf